

ДОХОДНИТЕ НЕРАВЕНСТВА В БЪЛГАРСКИТЕ РЕГИОНИ

Силвия Христова Братоева-Манолева

Икономически университет – гр. Варна

п.к. 9002, гр. Варна, бул. „Княз Борис I” №77

smanoleva@ue-varna.bg

Резюме:

От 90-те години на XX-ти век в България протичат процеси, които доведоха до значително нарастване на доходното неравенство. В резултат от това през последните години страната ни се нарежда на първо място по диференциация в доходите в рамките на Европейския съюз. Неравенството на национално ниво е съпътствано и с огромни регионални различия в доходите, които са следствие от неравномерното икономическо развитие на отделните области в страната. Целта на настоящото изследване е свързана с анализ на регионалните доходни неравенства и на някои от основните фактори, които ги обуславят.

Ключови думи: доходно неравенство, регионални различия в доходите, регионални дисбаланси

ВЪВЕДЕНИЕ

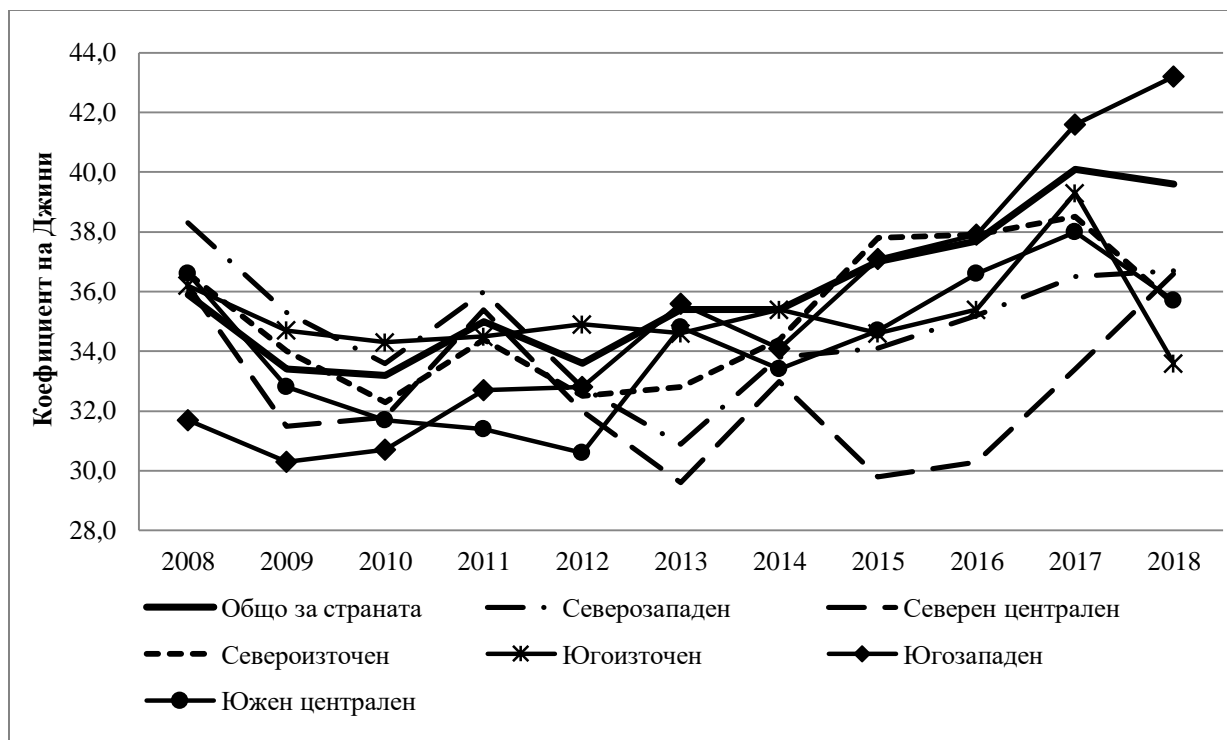
Неравенството в доходите е тема, която предизвиква значителен интерес сред научните и политическите среди през последните години. Причина за това са протичащите от 90-те години на XX-ти век насам процеси на нарастваща доходна диференциация в голяма част от развитите и развиващите се страни. България също не прави изключение в това отношение. Доходното неравенство у нас значително нарастна през последните години, което постави България на първо място по този показател в рамките на Европейския съюз¹. В страната се появило множество изследвания, които разглеждат различни аспекти на неравенството на национално ниво (Христов, 2013; Михайлова, 2014; Цанов, 2015; Мавров, 2018; Дамянов, 2016; Иванова, 2016; ИПИ, 2014; ИПИ, 2016), както и такива, посветени на регионалните дисбаланси в доходите (Косулиев, 2018). Целта на настоящото изследване е да анализира неравенствата в доходите на регионално ниво в периода 2008-2018 г. и да се опита да изведе някои от основните фактори за тези неравенства.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Доходното неравенство в България през периода 2008-2018 г. се задълбочава. Коефициентът на Джини, който показва неравномерността в разпределението на разполагаемия доход на домакинствата на национално ниво нараства от 35,9 през 2008 г. до 39,6 през 2018 г. (фигура 1). В началото на периода има известни колебания в изменението на този показател, но от 2013 г. насам се проявява ясно изразена тенденция на нарастване на доходната диференциация в страната.

¹ През 2018 г. коефициентът на Джини за България е 39,6 при средна стойност за ЕС – 30,8.

Фигура 1. Коефициент на Джини - общо за страната и по региони за периода 2008-2018 г.

Източник: Национален статистически институт

На фигура 1 е представена и динамиката на доходните неравенства в рамките на отделните региони на страната. От данните е видно, че през анализирания период различията в доходите нарастват най-силно в югозападен регион. Коефициентът на Джини за този регион се увеличава от 31,7 през 2008 г. до 43,2 през 2018 г. и докато в началото на периода неговите стойности са по-ниски от коефициента на Джини общо за страната, то в края на периода тенденцията се преобръща и доходното неравенство в югозападен регион е по-голямо от общото за страната.

В северозападен, североизточен, южен централен и югоизточен регион се наблюдава намаляване на неравенството до 2012-2013 г., но след това коефициентът на Джини за тези региони нараства с изключение на 2018 г. Най-големи колебания в диференциацията на доходите изпитва северен централен регион, но след 2015 г. коефициентът на Джини за този регион значително нараства. В края на анализирания период неравенството във всички региони с изключение на това в югозападен регион е по-малко от общото за страната като най-ниска е стойността на коефициента на Джини в югоизточен регион (33,6 за 2018 г.).

Много по-големи са различията, ако навлезем в дълбочина и разгледаме неравномерността в разпределението на доходите в отделните области. Таблица 1 показва, че ръстът на неравенство в югозападен регион се дължи основно на високата и нарастваща доходна диференциация в столицата. В рамките на периода коефициентът на Джини за София (столица) бележи същото абсолютно изменение като това за целия регион (11,5 процентни пункта) и през 2018 г. достига 44,3. Неравенството в област Благоевград и Кюстендил също се увеличава (съответно с 13,8 и 8,3 процентни пункта), но въпреки това остава под общото за страната.

Таблица 1. Коефициент на Джини – региони и области

Региони и области	2008 г.	2018 г.	Изменение	Региони и области	2008 г.	2018 г.	Изменение
Северозападен	38,3	36,7	-1,6	Югозападен	31,7	43,2	11,5
Видин	29,3	41,3	12,0	Благоевград	22,3	36,1	13,8
Враца	36,2	33,0	-3,2	Кюстендил	21,3	29,6	8,3
Ловеч	35,1	39,6	4,5	Перник	28,8	28,2	-0,6
Монтана	48,2	39,9	-8,3	София	31,6	29,5	-2,1
Плевен	33,6	33,2	-0,4	София (столица)	32,8	44,3	11,5
Северен централен	36,2	36,6	0,4	Южен централен	36,6	35,7	-0,9
Велико Търново	35,0	38,0	3,0	Кърджали	32,8	33,2	0,4
Габрово	24,4	40,7	16,3	Пазарджик	38,0	40,9	2,9
Разград	31,2	32,1	0,9	Пловдив	35,3	32,2	-3,1
Русе	34,6	34,1	-0,5	Смолян	34,7	28,3	-6,4
Силистра	46,1	32,5	-13,6	Хасково	37,4	40,5	3,1
Североизточен	36,6	35,6	-1,0	Югоизточен	36,2	33,6	-2,6
Варна	30,2	35,2	5,0	Бургас	36,0	31,8	-4,2
Добрич	42,3	36,0	-6,3	Сливен	33,2	38,9	5,7
Търговище	27,3	32,9	5,6	Стара Загора	31,4	30,5	-0,9
Шумен	42,6	33,1	-9,5	Ямбол	34,5	37,2	2,7
Общо за страната	35,9	39,6	3,7				

Източник: Национален статистически институт

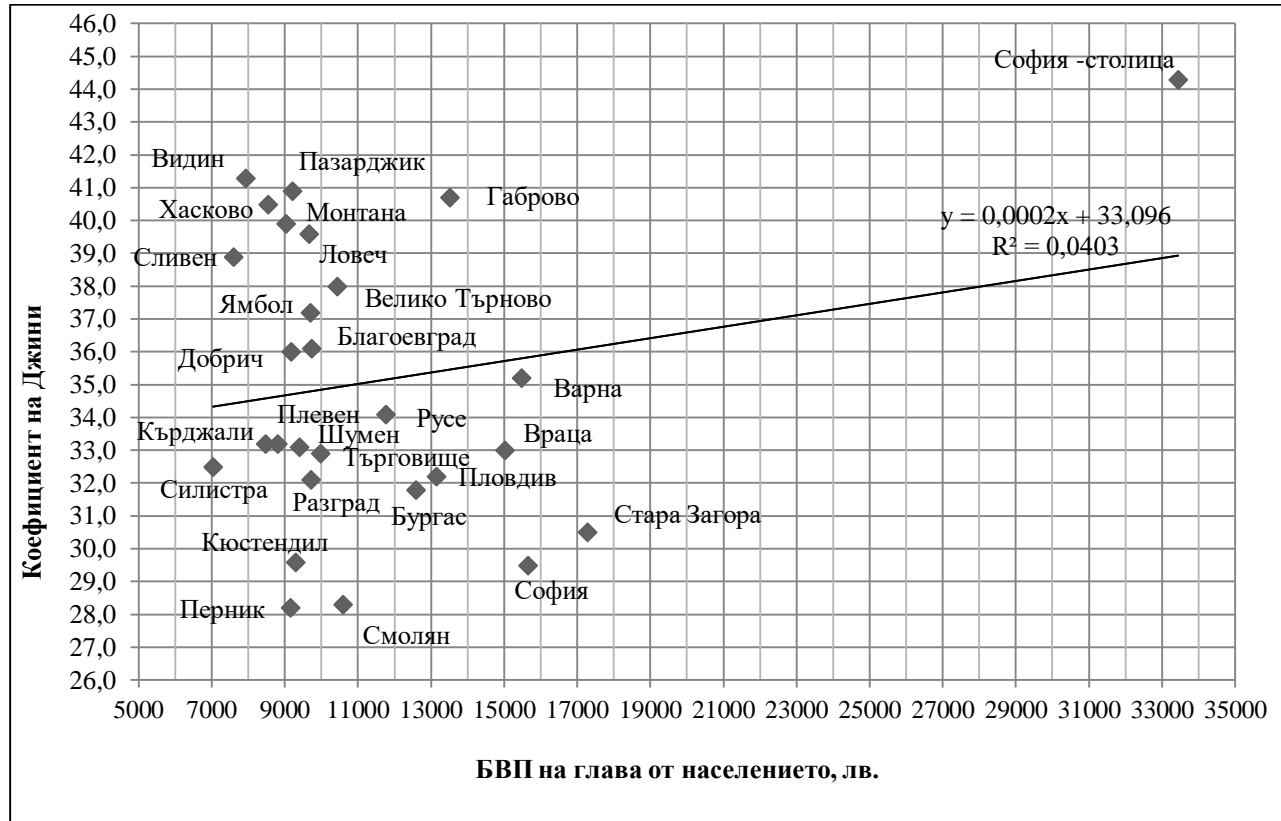
От таблица 1 е видно, че с най-високо неравенство след София (столица) се нареждат областите: Видин, Габрово, Пазарджик, Хасково, Монтана, Ловеч и Сливен. При тях коефициентът на Джини е около и над 40 през 2018 г. Първите две области бележат и най-голям ръст на неравенството за периода 2008-2018 г. – в област Видин коефициентът на Джини нараства с 12 процентни пункта, а в област Габрово с 16,3 процентни пункта.

Областите, които се характеризират с най-равномерно разпределение на доходите (в сравнителен план) са: Перник, Смолян, Кюстендил и Стара Загора. Коефициентът на Джини при тях е около 30 през 2018 г. В останалите области стойностите на коефициента в края на анализирания период са между 32 и 38.

Върху регионалните доходни неравенства влияние оказват множество и различни фактори. Един от от тях е брутния вътрешен продукт, създаван в отделните териториални единици на

страната. Фигура 2 показва връзката между коефициента на Джини и БВП на глава от населението по области за 2018 г.

Фигура 2. Коефициент на Джини и БВП на глава от населението по области за 2018 г.

Източник: Национален статистически институт

От фигура 2 се вижда, че областите, които са с най-високо неравенство – Видин, Пазарджик, Хасково, Монтана, Ловеч и Сливен са и с най-нисък БВП на глава от населението (между 7 500 лв. и 10 000 лв.). Тези области се отличават и с най-висока бедност – дялът на населението, живеещо под прага на бедността в тях е между 35% и 45% през 2018 г.² Това означава, че най-бедните области в страната са свързани с най-големи дисбаланси в доходите, което ги поставя в икономическа и социална изолация и се отразява негативно върху потенциала им за развитие.

Изключение от посочената зависимост прави област Габрово, за която са характерни големи различия в доходите и високи стойности на БВП на глава от населението. Още по-силно изразена права зависимост между двете величини се наблюдава в София-столица, където коефициентът на Джини и БВП на глава от населението са най-високи и това е резултат от факта, че в столицата са съсредоточени по-голямата част от финансовите институции и техните центрове, както и високо-технологични компании, характеризиращи се с високо заплащане на труда.

При областите с най-ниско неравенство (коефициент на Джини под 30) липсва ясно изразена зависимост. Сравнително равномерното разпределение на доходите в областите Перник, Смолян

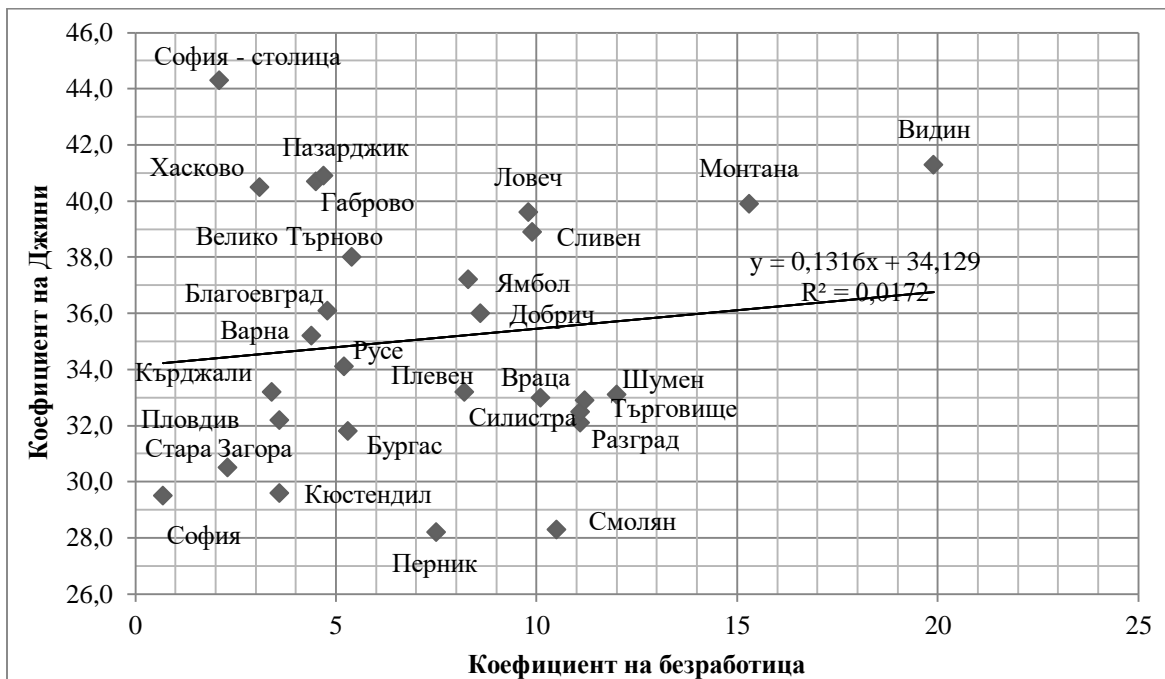
² По данни на НСИ относителният дял на населението, живеещо под прага на бедността през 2018 г. в тези области е както следва: Видин – 39% , Пазарджик – 41,4 % , Монтана – 45,7%, Ловеч – 38,3% и Сливен – 35,6%. Изключение прави само област Хасково, където този показател е 28,9%.

и Кюстендил се комбинира със стойности на БВП на глава от населението между 9 000 лв. и 11 000 лв., докато при областите София и Стара Загора, които са част от петте икономическите центъра в страната, този показател е сред най-високите в регионален аспект (16-17 хил. лв.).

Фигура 2 показва, че в останалите три икономически центъра в страната (освен София и Стара Загора), които генерират висок БВП на глава от населението – Пловдив, Варна и Бургас неравенството в доходите също не е голямо. Коефициентът на Джини в тези области е между 32 и 35 през 2018 г.

Друг фактор, оказващ влияние върху регионалните дисбаланси в доходите е безработицата. Тезата тук е, че по-ниската безработица повишава доходите на населението в най-бедните децили и по този начин съдейства за намаляване на доходното неравенство. Тази зависимост намира потвърждение в данните от фигура 3.

Фигура 3. Коефициент на Джини и коефициент на безработица (15-64) по области за 2018 г.

Източник: Национален статистически институт

От фигура 3 се вижда, че част от областите с високо доходно неравенство, а именно – Видин, Монтана, Ловеч и Сливен се отличават и с висока безработица. Делът на безработните в работната сила в тези области е между 10% и 20% през 2018 г. За сравнение коефициентът на безработица общо за страната през тази година е 5,3%. Още по-тревожен е фактът, че безработицата в най-бедната и с най-високо неравенство област Видин се увеличава от 13,3% през 2008 г. до 19,9% през 2018 г., което отново потвърждава задълбочаващата се икономическа и социална изолация на този район. Областите Габрово, Хасково и Пазарджик, както и София-столица са с високо неравенство, но с ниска безработица (3-5% за 2018 г.).

Областите, в които сравнително равномерното разпределение на доходите се комбинира и с ниска безработица са – Стара Загора, Кюстендил, София, Пловдив и Бургас (коефициентът на безработица през 2018 г. в тези райони е между 0,7% и 5,3%).

Наличието на права зависимост между нивото на безработица и доходното неравенство в отделните области на страната е аргумент в полза на факта, че част от политиките за намаляване

на неравенствата в доходите трябва да са насочени към създаване на нови работни места, особено в изостаналите региони.

Друг фактор, който традиционно се свързва с регионалните неравенства в доходите е размерът на чуждестранни инвестиции в отделните райони на страната. Изследванията в тази област са разнородни, но по-голямата част от тях стигат до заключението, че между преките чужди инвестиции и диференциацията в доходите има права зависимост. Това се дължи предимно на факта, че заплащането в чуждите фирми е по-високо от това в местните, а доходите от труд са основният източник на доходи за домакинствата (в България те формират 55,5% от разполагаемия доход на домакинствата през 2018 г.) и като такива имат най-голям принос за формирането на доходното неравенство.

В таблица 2 са представени данни за запаса на преките чуждестранни инвестиции в нефинансовия сектор в отделните райони на страната³.

Таблица 2. Преки чужди инвестиции в нефинансовия сектор (запас) по райони за 2018 г.

Региони и области	ПЧИ (хил. евро)	Дял на ПЧИ за съответния район в общите за страната (%)	Региони и области	ПЧИ (хил. евро)	Дял на ПЧИ за съответния район в общите за страната (%)
Северозападен	469721,3	1,9	Югоизточен	3203109,3	12,9
Видин	80908,5	0,3	Бургас	2059421,2	8,3
Враца	106294,2	0,4	Сливен	161504,5	0,6
Ловеч	120981,5	0,5	Стара Загора	929285,0	3,7
Монтана	35542,2	0,1	Ямбол	52898,6	0,2
Плевен	125994,9	0,5	Югозападен	14562477,3	58,4
Северен центр.	1111657,2	4,5	Благоевград	499326,7	2,0
Велико Търново	140661,9	0,6	Кюстендил	42946,4	0,2
Габрово	338201,2	1,4	Перник	199061,6	0,8
Разград	175489,6	0,7	София	1389012,0	5,6
Русе	429189,7	1,7	София (столица)	12432130,6	49,9
Силистра	28114,8	0,1	Южен центр.	2993143,5	12,0
Североизточен	2579480,7	10,4	Кърджали	291633,2	1,2
Варна	1869907,2	7,5	Пазарджик	516146,3	2,1
Добрич	311762,5	1,3	Пловдив	1911938,6	7,7
Търговище	280506,0	1,1	Смолян	90632,8	0,4
Шумен	117305,0	0,5	Хасково	182792,6	0,7
Общо	24919589,3	100			

Източник: Изчисления на автора по данни на НСИ

Таблица 2 показва, че най-много чужди инвестиции са насочени към югозападен регион (58,4% от общия за страната обем) и по-конкретно в София-столица (50%), което е и един от

³ Тези данни не дават пълна представа за присъствието на чужди компании в страната, тъй като не са включени чуждите ПЧИ във финансовия сектор, а голяма част от финансовите институции са чужда собственост.

факторите за високото доходно неравенство в столицата. Същевременно северозападен регион, в който са три от областите с най-високо доходно неравенство, привлича най-малко чуждестранни инвестиции – едва 1,9% от общия за страната обем (стойностите за Видин, Ловеч и Монтана са съответно – 0,3%, 0,5% и 0,1%), което означава, че ПЧИ не са сред факторите, стоящи зад неравенството в тези райони.

Област Габрово, която също е в групата с големи дисбаланси в доходите привлича чужди инвестиции, които са по-големи от сумата на инвестициите във Видин, Ловеч и Монтана. Делът на преките чуждестранни инвестиции (запас) в брутния вътрешен продукт на област Габрово е значителен – 52% за 2018 г.

Други области, които привличат значителни чуждестранни инвестиции са икономическите центрове – Варна, Пловдив и Бургас, които се характеризират с умерено доходно разслоение.

Върху доходните неравенства в отделните региони влияние оказват и множество други фактори. Сред тях са например – секторната структура на икономиката, демографската и образователната структура на населението и други, но тяхното включване изисква много по-задълбочено и обхватно изследване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Направеният анализ показва, че регионалните доходни неравенства в България са големи. Причините за това са различни и свързани със спецификата в икономическото и социалното развитие на отделните области. Познаването и анализирането им е от особена важност, тъй като може да послужи при разработването на политики, които да подпомогнат развитието на изостаналите райони и да намалят регионалните дисбаланси в страната, включително и тези в доходите на домакинствата.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Дамянов, Д. (2016). Доходно неравенство и конкурентноспособност на българската икономика. *Сборник с доклади от Научна конференция “Икономически предизвикателства: растеж, дисбаланси, устойчиво развитие”*. УНСС. Катедра “Икономикс”. Изд. комплекс-УНСС. София. с. 253-261
2. Иванова, Т. (2016). Поляризация в доходите и потреблението на българските домакинства (ефектите от рецесията). *Сборник с доклади от Научна конференция “Икономически предизвикателства: растеж, дисбаланси, устойчиво развитие”*. УНСС. Катедра “Икономикс”. Изд. комплекс-УНСС. София. с. 224-229
3. ИПИ 2014. *Бедност и неравенство в България. Методологически коментар и преглед на данните*. Достъпно на http://www.bednostbg.info/var/docs/reports/Poverty_Paper_IME.pdf. [25 май 2020 г.].
4. ИПИ 2016. *Карта на доходите и бедността в България*. Достъпно на http://ime.bg/var/images/Karta_Bednost_16-IME.pdf. [25 май 2010 г.].
5. Косулиев, А. (2018). Структурна декомпозиция на доходното неравенство в България за периода 2008-2016 г. *Регионална икономика и устойчиво развитие*. Сборник с доклади от научна конференция Том 1 . Издателство „Наука и икономика”. Варна. с.115-128.
6. Мавров, Х. (2018). Делът на труда в БВП и доходното неравенство. *Известия на Съюза на учените - Варна*. Сер. Икономически науки, 7, 2, с. 5 - 12.

Science & Technologies

7. Михайлова, С (2014). Влияние на преките чуждестранни инвестиции върху доходното неравенство в България. *Икономически и социални алтернативи*. Брой 4. с. 25-40
8. Национален статистически институт – www.nsi.bg
9. Христов, С. (2013). Неравенството в България – динамика, сравнителен анализ и причини. Достъпен на http://ime.bg/var/images/Inequality_full_text.pdf. [25 май 2010 г.]
10. Цанов, В. (2015). Социални влияния на неравенството в доходите на населението в България. *Икономически изследвания*. кн. 2. с. 24-51